
Antireformeja Ruotsissa

Suomalainen yliopistolaitos kansainvälistyy kovaa vauhtia. Omalla laitoksellani eli Helsingin yliopiston sosiologian laitoksellakin on jo säännöllistä opiskelijavaihtoa Edinburghin yliopiston kanssa ja opettajavaihtoa Upsalan yliopiston kanssa. Näissä merkeissä vierailin luennoimassa Upsalassa tämän vuoden maaliskuussa. Suomalaisten yliopistojen — ja etenkin Helsingin yliopiston — erilaisuus ja erikoisuus muiden maiden yliopistoihin verrattuna on se piirre, joka aina tällaisessa tilanteessa ensimmäisenä tulee mieleen.

Ruotsissa toteutettiin 70-luvulla useita yliopistoreformeja, joista täälläkin tuolloin keskusteltiin ja joita myös osin pyrittiin toteuttamaan. Täällä nuo reformit jäivät parhaimmillaankin puolitiehen eivätkä juuri koskettaneet ainakaan Helsingin yliopistoa. Nyt Ruotsi on purkamassa lähes ne kaikki.

Ruotsissa luotiin tuolloin ammattitutkinnot ja laitoksille perustettiin sen mukaisia linjoja. Esimerkiksi Upsalan sosiologian laitoksella vain pieni osa opiskelijoista on voinut opiskella varsinaisesti sosiologiaa. Sen sijaan siellä on voinut opiskella mm. yritysviestintää, sairaanhoidon organisaatiota, gerontologiaa ja seksologiaa. Nyt tämä linjakako on päätetty purkaa — kukaan ei vain oikein tuntunut tietävän mitä sen tilalle sitten tulee ja mitä eri linjojen opettajilla tullaan tekemään.

Samassa yhteydessä yliopistoihin perustettiin runsaasti lehtorin virkoja, jotka palkkauksestaan vastaavat ehkä meidän apulaisprofessorejamme ja jotka ovat elinikäisiä, mutta puhtaita opetusvirkoja. Laitoksien tutkimustoimintaa tämä oli omiaan tyrehdyttämään. Laitoksille syntyi ikäpolvitulppa, joka on paljon suurempi kuin meillä konsanaan. Virkoja hoitavat 50- tai 60-luvulla maistereiksi tai lisensiaateiksi valmistuneet, jotka istuvat niissä hyvinkin vielä 10-15 vuotta. Tämän, nyt tavallaan tarpeettomaksi käyvän, opettajakunnan rakenteen purkaminen on hyvin vaikeaa. Liittyhän siihen selviä ay-intressejä ja koskeehan se monen ihmisen toimeentuloa.

Ensiaskelena on kuitenkin nyt tehty mahdolliseksi lehtorille saada osittaista palkallista virkavapaata (aina 75 %:in asti) opetustehtävistä tutkimuksen tekemistä varten. Tätä varten saatujen rahojen jako on annettu laitoksille ja voi vain arvata minkälaista kateutta ja eripuraa se tulee vanhojen kollegoiden kesken aiheuttamaan. Joka tapauksessa ruotsalaisista korkeakoululehtoreista ollaan jälleen tekemässä yliopiston opettajia.

Kolmas ja meidän kannaltamme ehkä kiinnostavin ja ajankohtaisin anti-reformi on jatko- tai tutkijankoulutuksen lakkauttaminen nykymuodossaan. Tässä suhteessa Ruotsi on jo vuosia ollut meitä ”edellä”. Ruotsista poistettiin lisensiaatin tutkinto tai oikeammin lisensiaatin tutkinnosta tehtiin tohtorin tutkinto ja samalla tutkijankoulutus organisoitiin niin, että siitä tuli todella systemaattista ja kaikille pakollista koulutusta. Siihen tuli kaikkien doktorandien osallistua ja suorittaa samoja kurseja ja tenttejä, joista tarvittavat pisteet kerättiin. Pääpaino tosin oli ainakin muodollisesti itse väitöskirjalla, mutta opetukseen osallistumisella oli kuitenkin varsin suuri osuus tohtorin tutkinnossa.

Nyt koko tuo järjestelmä — eli itse asiassa koko jatkokoulutus — aiotaan

lakkauttaa kokonaan. Samalla lisenssiaatin välitutkinto on palautettu. Esitetyt syyt ovat yksinkertaisia ja vakuuttavia. Jatkokoulutus vie vain väitöskirjantekijöiden aikaa ja pääasia eli väitöskirjan valmistuminen viivästyy monesti sen takia usealla vuodella. Järjestelmällisestä kurssituksesta ja ohjauksesta huolimatta — tai ehkä juuri sen takia — vain osa valmistuu koskaan tohtoreiksi. Jotta heille jäisi edes jotain konkreettista käteen vuosien aherruksesta, on jonkinlainen välitutkinto tai diplomi tarpeen.

Systemaattinen ja pakollinen tutkijankoulutus edellyttää yliopistostipendijärjestelmää, ja tällainen Ruotsissa onkin ollut, vaikka tohtorinkoulutusohjelmiin hakeutuminen on ollut ainakin sosiologiassa melko vapaata. Nyt tuota oikeutta ollaan supistamassa rajoittamalla se lähes yksinomaan vain stipendiaatteihin, mikä tuntuu toisaalta hieman ristiriitaiselta siihen nähden, että tutkinnon suorittamista muutoin väljennetään. Mutta ehkäpä Ruotsissakin jossakin jonkin ministeriön huoneessa istuu joku henkilö, joka varmasti tietää, että maassa tullaan tarvitsemaan niin ja niin monta sosiologian tohtoria vuoteen 2000 mennessä.

Kokonaan oman onnensa nojaan ja kontrollilta eivät Ruotsin sosiologian doktorandit tulevaisuudessaakaan jää. Pisteitä (meikäläisittäin opintoviikkoja) on yhä kerättävä ennen kuin väittelijä ja väitöskirja on kypsä, mutta tulevaisuudessa nämä suoritukset on tarkoitus, ainakin periaatteessa, räätälöidä yksilöllisiksi väittelijän tarpeiden ja kiinnostuksen mukaisesti. Näin ainakin vältetään se, että tutkijoiden tulisi vielä kerran lukea samat kirjat ja käydä samat menetelmäkurssit kuin opintojen alkuvaiheissakin.

Ruotsin korkeakoululaitos — tai ainakin Upsalan yliopiston sosiologian laitos — muistuttaa 70-luvun reformit purettuaan yhä enemmän meidän yliopistoamme ja laitostamme. Näyttäisi siis kaiken kaikkiaan siltä, että suomalaisen korkeakoululaitoksen — ja etenkin Helsingin yliopiston — perinteinen konservatiivinen ja vahvasti antireformistinen linja on sittenkin ollut viisas. Tekemättömyys on ollut parasta tiedepolitiikkaa. Vai olisiko kyse sittenkin vain hitaudesta ja saamattomuudesta. Tähän viittaa ainakin se, että monet meillä yhä edelleen tai vasta nyt puuhaavat esimerkiksi Ruotsin entisen mallin mukaista tutkijankoulutusta (vrt. Lehdon tutkijankoulutustoimikunta).

Eräästä 70-luvun reformista ruotsalaiset eivät kuitenkaan luovu: korkeakoulujen sisäisestä hallinnonuudistuksesta. Siihen tunnuttiin oltavan melko tyytyväisiä, semminkin kun hankaliksi osoittautuneista ja monimutkaisista eri henkilöstö- ja opiskelijaryhmiä karsinoivista kiintiöistä on nyttemmin luovuttu. Kun nyt vihdoin Helsingissäkin hallinnonuudistus on toteutunut, alkavat Ruotsin ja Suomen yliopistolaitokset jälleen muistuttaa enemmän toisiaan, mikä tehnee niiden välisen yhteistyönkin entistä luontevammaksi.

Jukka Gronow